

Balogh P. Piusz OPraem

Zsolozsma a gödöllői premontreieknél: közösség, nevelés, ökumené*

Rövid előadásomban —mely a címben szereplő három hangsúlyos témát gyakorlati szempontból igyekszik megvilágítani— elért eredményekről szeretnék beszélni. Most kevésbé fogalmazok meg problémákat, inkább

sokszor emlegetett helyes utak kibontakozásáról szólok. A liturgikus kérdésekkel kapcsolatos problémák minduntalan körülvesznek bennünket: jó, ha időnként jobban örülünk annak, ha édes gyümölcsöket ízlelhetünk, mint hogy azon búslakodjunk állandóan, ha időnként rosszízű ételt tesznek a szánkba.

Közösség, nevelés, ökumené: ezeknek kibontakozása egymás utáni folyamat a gödöllői premontreiek liturgikus életében; megjelenésük után is megmaradtak, dolgoztak s dolgoznak belülről és kívülről. *Közösség*, a szó valódi értelmében: liturgiát végző és lelkipásztorkodó papi-szerzetesi közösség, melynek meg kellett találnia önazonosságot meghatározó külső és belső formáit; *nevelés*, mert vannak ránk bízottak plébániai és iskolai szinten is, felnőttek és gyermekek egyaránt; *ökumené*, mert nem élhetünk hiteles és értelmes ökumenikus életet úgy a különféle felekezetekkel együtt, hogy Isten szavát ne vegyük közösen az ajkunkra olyan módon, ahogyan az az Egyházban létezik.

1) A több mint húsz évvel ezelőtt történetek után —hogya szerzetesrendek ismét szabadon működhetek Magyarországon—, minden közösségnek meg kellett találnia azokat a formákat, önazonosságot meghatározó elemeket, melyek megkülönböztetik, de össze is kötik őket. Megkülönböztetik lelkiségüket, és összekötik őket, nem mással, mint magával az Anyaszentegyházzal. A mi esetünkben ez volt a helyzet: egy 850 éves liturgikus múlttal és egy száz két évszázados oktatói-nevelői múlttal rendelkező szerzetesrend, ha működhet Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat után, annak minden következménye után, akkor közösségi liturgiavégzésének alapját kizárólag frissen lefordított szövegekre épülő, dallamok nélküli szerkönyvek határozzák-e meg, vagy valami más?

Hála Istennek, rendi közösségünk meghatározó személyiségei azt tartották fontosnak, ami az 1999-ben nyomtatásban is megjelent zsolozsmáskönyvünkben leíratott: „A Premontrei Breviárium és Antifonále, valamint az Esztergomi Breviárium struktúrája nagyon fontos magyar premontrei identitásunk megőrzésében, amint fontosak voltak rejtett szerzetesi életünk elmúlt évtizedei alatt

Balogh P. Piusz OPraem premontrei szerzetes (Gödöllő), egyházzénész, a Premontrei Gimnázium Egyházzenei Tagozatának vezető tanára, a Gödöllői Kántorátus művészeti vezetője, a MET alelnöke.

* A Magyar Egyházzenei Társaság X. konferenciáján, 2011. március 14-én Nyíregyházán elhangzott előadás.

is, amikor is ősi breviáriumunk mint egyetlen kézzelfogható jel kapcsolt minket térben és időben a premontrei rendhez. Térben a világon szerte lévő apátságainkhoz, időben pedig a közel nyolc évszázadon át azonos módon zsolozsmázó magyar és más nemzetiségű premontreiekhez.”

Megtehetjük ezt, mert magának az Imaórák Liturgiájának, a II. Vatikáni Zsinat után érvényben lévő papi zsolozsmáskönyvnek Általános Rendelkezései erősítették meg: „A kanonokok, a monasztikus és egyéb szerzetesek, szerzetesnők közösségei, akik szabályzatuk, vagy rendi alkotmányuk alapján végzik az Imaórák Liturgiáját akár az egységes, *akár egy külön rítus szerint...*, megkülönböztetett módon képviselik az imádkozó Egyházat.”

Eleinte az énekléshez csak a Népszolozsmákat használtuk, de később megjelentek az énekes zsolozsma nokturnále- és diurnále-kötetei is, melyek ma is alapkönyvei énekelve zsolozsmázó közösségünknek. A naponta négy, összesen kb. másfél órányi, közösségben énekelte zsolozsmahóra lelki életünk középpontja a szentmise mellett. A középkori, premontrei eredetű „vita mixta” manapság nem enged több időt, de ennyit feltétlenül. S nehogy az éneklést mellőzők sorsára jussunk —egy ír rendtársam úgy 15 évvel ezelőtt arra a kérdésre, hogy éneklük-e a zsolozsmát, ezt válaszolta: „it depends on mood — hangulat szerint” —, ezért inkább az Egyház előírásait tartottuk szem előtt:

A szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a teljességhez tartozó része. [...] Nem helyes tehát csak a zsolozsma díszének tekinteni az éneket, mint ami kívülről, hozzáadásként járul az imádsághoz; az ének ugyanis az imádkozó és Istent dicsérő lélek mélységeiből tör elő, és az ének tárja fel igazán a keresztény istentisztelet közösségi jellegét. Dicséretet érdemel tehát minden keresztény közösség, ha a zsolozsmának énekes formáját minél gyakrabban választja.

A „minél gyakrabban” végül állandóvá vált.

2) A liturgiát ünnepélyes formában végző közösség megjelenésével megszerződött a hívek közössége is: a plébánia. Csakhamar megjelent a premontrei rend közép-európai, újkori történetéhez tartozó tanítói-nevelői munka is: újjáéledt az iskola. Szent Norbertnek, a rendalapítónak az eszménye nem a zárt, befelé forduló közösség, hanem a nyitott templom volt: „Contemplata vivere, et aliis tradere — A szemlélődést megélni és másoknak továbbadni”. A liturgikus imádságban megszerzett kegyelem-gyümölcsök továbbadása ez.

Vannak híveink, akik naponta együtt zsolozsmáznak velünk: szinte ugyanannyit végezve, mint a szerzetesek. Vannak, akik heti vagy ritkább rendszerességgel, de hivatásos módon éneklük a zsolozsmát: ők a szkóla, a templomi liturgikus énekesek. Vannak, akik ennél is ritkábban, de mégis nagy biztonsággal vesznek részt a zsolozsmán mint plébániai hívek: lelkigyakorlatok alkalmával, nagyobb ünnepek virrasztó imádságait vagy vesperásait, vagy éppen a nagyheti lamentációkat imádkozva.

Nem okoz értetlenséget és megütközést a hívek körében az énekelt zsolozsma? Hiszen ez nem olyan, mint a népének! Azt mondhatjuk, hogy nem okoz értetlenséget, mert egy közösség liturgikus életén áll és nyugszik. Működik, ha működtetik, mint minden ezen a világon, ha rendszeres, tehát a nyilvános istentiszteleti rend része.

A diákoknak sem teljesen idegen az énekelt zsolozsma, habár ők ritkábban jutnak hozzá: lelkigyakorlatokon, a kollégiumi kompletóriumok alkalmával. De milyen jó, hogy van egy zsolozsmát is énekelni képes tanári karuk, közülük sokan egyben plébániai híveink, akik a templomból hozzák ismeretüket! Zsoltárokkal nevelni hétről-hétre: ez az egyházzenesz diákoknak adatik meg, akik hetente énekelnek vesperást, és részt vesznek egyéb zsolozsmahórákon is.

3) Gödöllőn —mint sok más helyen is—, nagyon jól működik a különféle felekezetek közötti ökumenikus kapcsolat mind a lelkipásztorok, mind a hívek közt. A papok és lelkészek —római és görög katolikus, evangélikus, református, baptista— havonta találkoznak testvéri és szakmai megbeszélésen, s a hívek is többször igénylik a közös együttléteket az ökumenikus imahét alkalmainál. Tíz évvel ezelőtt sikerült megismertetni a lelkészekkel a Magyar Egyházzenei Társaság „Zsolozsma és népének ökumenikus istentiszteletekre” című, közel húsz évvel ezelőtt megjelent kiadványát. Sokáig ebből énekeltünk vesperást az imahétén. Majd a „Protestáns graduál” és a „Protestáns vesperás” használatát következett. Célunk az volt, hogy környezetünkben minél több protestáns testvérünk ismerje meg saját hagyományait, valamint még az, hogy ezeket használjuk is mint közös liturgikus imákat! Nagy biztatást találunk erre a katolikus, de a protestáns hagyományban is a következő idézetek szerint:

Senki sem tud Istenről méltóképpen énekelni, csak az, akit ő tanít meg erre. Ezért akármerre is keressgélünk körös-körül, sem jobb, sem dicsőítésre alkalmasabb éneket nem találhatunk, mint Dávid zsoltárait...” (Szent Ágoston)

Bárki, bármilyen körülmények között is van, talál a zsoltárkönyvben olyan zsoltárokat és igéket, melyek az ő helyzetére illenek, olyannyira, hogy ő maga sem tudott volna jobbat mondani vagy találni. (Luther)

A zsoltárokat az egyházban való éneklésre kívánatosnak tartjuk, amint erre példa az ógyház és Pál tanúsága... A zsoltárok tudnak arra indítani, hogy szívünket Istenhez emeljük. (Kálvin)

Ha mi a zsoltárokat akarjuk olvasni és imádkozni, nem azt kell először kérdeznünk, hogy mi közük van hozzánk, hanem, hogy mi közük van Jézushoz. (Dietrich Bonhoeffer)

A reformáció korában —és ezt a mai gyakorlatban is megfigyelhetjük— a gyülekezet részvételével párhuzamosan jelentkezett igény arra, hogy az éneklésben jártasabb személyek, gyermekek vagy felnőttek, szólistaként

vagy kórossal, egyre gazdagabb repertoár birtokában jelentősen hozzájáruljanak az istentiszteletek ünnepélyesebbé tételéhez. A gyermekek az iskolai oktatás és a gyakorlat révén néhány év alatt elsajátították azt a liturgikus énekkincset, amellyel a gyülekezet éneklését megalapozták. A gyermekek és a kórus többnyire az úrvacsorai istentisztelet nehezebb tételeit tanulta meg, és azt a *zsoltáros liturgiát*, mellyel a napot indították és zárták: a *prímát* és a *vesperát*." (A „Protestáns graduál” bevezetéséből)

Mindezek folyományaként az ökumenikus imahéten rendszeresen ökumenikus vagy protestáns vesperát éneklünk a Gödöllői Premontrei Szköla és a Gödöllői Kántorátus vezetésével. Hat éve az evangélikus templomban énekeljük a nagycsütörtöki lamentációt, és gimnáziumi egyházzenei kórusunkkal évente két alkalommal vezetünk protestáns vesperást a református és az evangélikus templomban.

Álljon itt még a gödöllői református templom karnagyának és orgonistájának, Gombos Viktornak beszámolója:

„2010-ben négy alkalommal volt vesperás a gödöllői református templomban, egyszer a Premontrei Szent Norbert Gimnázium egyházzenei szakos diákjainak közreműködésével, három alkalommal a református gyülekezet kórusának közreműködésével.

A barátokozást a zsoltározás műfajával már korábbi időkben kezdtük: 2003–2004-ben a gödöllői gyülekezetben szolgált Kissné Mogyorósi Pálma és Kiss Zoltán, akik amellet, hogy a gödöllői, ill. az isaszegi zeneiskola oktatói voltak, a Zeneakadémia egyházzenei tanszakán tanultak, és igyekeztek a gödöllői gyülekezetben zenei szolgálatot vállalni. Ennek gyümölcseként született meg az Eperjesi Graduál Máté-passiója, melyet két virágvasárnapon énekelt a Gödöllői Református Líceum kamarakórusa szólisták közreműködésével. Bár a közös munkát nagyon élveztük, ez a fajta liturgikus zene elég távol állt a gimnáziumi diákjaitól, így Kiss Zoltánék elköltözése után ez a hagyomány-kezdemény abbamaradt: többet nem énekeltek a Máté-passiót.

A munkám egy pár év múltán más irányt vett, aminek következtében sajnos abba kellett hagynom a líceum kamarakórusának vezetését, így az sajnálatosan meg is szűnt. Később a gyülekezet kántori szolgálatát elvállalva kezdtem a gyülekezeti kórus szervezésébe, mely tudvalevőleg nem egyszerű feladat. A szervezés első néhány évében olyan rosszak voltak az énekkar szólamarányai, hogy sok egyszólamú éneket tanítottam. Ezen énekek keresgélése közben akadtam rá a ReZeM által kiadott „Protestáns graduál” című kötetre, melyből bizonyos ünnepkörök istentiszteletein egy-egy egyszerűbb himnuszt énekelünk. Magam is meglepődtem e tételek kedvező fogadtatásán. Időközben megindult az egyházzenei képzés a Premontrei Gimnáziumban. Ennek áldásos következményeként rendszeressé váltak olyan alkalmak, ahol más felekezetűek is hallgathattak zsoltározós istentiszteletet (vesperát). Ilyen alkalmak voltak az ökumenikus imahét azon alkalmi, melyek a Premontrei Templomban tartattak,

illetve rendszeressé váltak úgy az evangélikus, mint a református gyülekezetben a premontrei diákok vesperásos vendégszolgálatai: ezekkel az alkalmakkal is próbálva közelebb hozni másokhoz régmúlt századok muzsikáját.

Számomra a végső lökést a Gödöllői Kántorátus egyik csütörtöki polifón vesperása adta. Ott döntöttem el, hogy mindenképpen megpróbálok ehhez a muzsikához, ehhez az istentiszteleti formához közeledni, és a közelébe segíteni másokat is, tudva, hogy ez nem könnyű feladat, hiszen bennem élt volt diákjaim számonkérése évekkal ezelőtt a Máté-passió miatt. Így aztán a fokozatosság elvét szemem előtt tartva 2010. január 6-ra, vízkeresztre egy olyan vesperással készültünk fel, amely tele volt genfi zoltárdallammal. Ennek az alkalomnak olyan pozitív visszacsengése volt mind a lelkész, mind a gyülekezet részéről, hogy újult erővel kezdtünk tavasszal készülni nagypéntekre egy lamentációval. Ekkor kétfelől is pozitív visszajelzést kaptunk: egyfelől többen vettek úrvacsorát ezen a nagypénteki istentiszteleten, mint a sokéves átlag, másfelől pedig a gyülekezeti énekkar létszáma is öröndetes módon elkezdett gyarapodni. Így más szolgálatok mellett még egy ádventi vesperát is beépítettünk a 2010. évbe, melyhez az anyagot Papp Anett könyvéből válogattuk.

Bízom abban, hogy az Úristen megáldja ebbéli munkálkodásunkat, és gyarapítja a gyülekezetet az Úr dicsőségére!”

A Gödöllői Kántorátus vesperásokon. Lent: a máriabesnyői Nagyboldogasszony-bazilikában (fotó: Ullmann Péter OPraem) 2012 júniusában, a túloldalon fent: a gödöllői premontrei plébániatemplomban 2007. február 27-én és lent: 2008. június 3-án (fotók: Orbán Domonkos).

